

دوره سوم، شماره سوم، پاییز ۱۴۰۱

تعهدات طرفین ناشی از شرایط، زمان و مکان ارسال و دریافت سند الکترونیکی

سمانه رهامنش^{۱*}، عبدالرضا بای^۲، محمد منقوش^۳

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق خصوصی، مؤسسه آموزش عالی شمس گنبد کاووس، ایران.

۲. گروه علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد آزادشهر، ایران.

۳. دانشجوی دکتری حقوق بین‌الملل، دانشگاه آزاد اسلامی واحد دامغان، ایران.

چکیده

تحقیق حاضر از لحاظ هدف، کاربردی و از لحاظ روش تحقیق، توصیفی تحلیلی است. روش گردآوری اطلاعات براساس مطالعات کتابخانه‌ای و ابزار فیش‌برداری مطالب گردآوری گردید. در این تحقیق سعی شده است تا ضمن تبیین سند الکترونیکی، شرایط اسناد به آن در محاکم، امضای الکترونیکی، تعهدات و آثار ناشی از آن و شرایط قانونی مطابق قانون تجارت الکترونیکی در قراردادهای مورد بررسی قرار گیرد. دفتر ثبت الکترونیکی در عین اینکه می‌توان امضای دیجیتالی را ثبت و از سند ثبتی پشتوانه الکترونیکی تهیه کند؛ قادر خواهد بود که به امور روزمره و عادی خود نیز پرداخته و برای مثال معاملات ملکی را ثبت نماید. البته صلاحیت دفاتر اسناد رسمی در این رابطه عام بوده قابلیت تنظیم هر نوع سندی را دارا هستند. نتایج نشان داد سند الکترونیکی برخلاف اسناد عادی در صورت وجود شرایطی در حکم سند و قابل اسناد می‌باشند؛ برخی تعهدات مربوط به طرفین یک سند الکترونیکی، برخی دیگر مربوط به تعهد تبلیغ‌کنندگان در بستر مبادلات الکترونیکی است. همچنین حفظ اطلاعات مبادله‌شده در اسناد الکترونیکی، یکی از وظایف مهم طرفین می‌باشد.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات: ۲۳-۳۷

اطلاعات نویسنده مسؤول

کد ارکید:

تلفن:

ایمیل: s.rahamanesh64@gmail.com

سابقه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۴/۰۸

تاریخ ویرایش: ۱۴۰۱/۰۵/۱۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۶/۲۳

تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۰۷/۰۱

واژگان کلیدی:

سند الکترونیکی، امضای الکترونیکی، قانون تجارت الکترونیکی.

مقدمه

قانون گذار ایران در سال ۱۳۸۲ اقدام به تصویب قانون تجارت الکترونیکی کرد. این قانون ضوابط و مقرراتی درخصوص مکاتبات و قراردادهای الکترونیکی، نحوه تنظیم و انعقاد، دلایل لازم برای اثبات تشکیل آن‌ها، نحوه انتساب آن‌ها به اشخاص و تعیین هویت ایشان و سایر موارد دارد.

اثبات این امر که یک مکاتبه در چه زمان و مکانی صورت پذیرفته و یا یک قرارداد در چه محلی منعقد شده می‌تواند از لحاظ صلاحیت محاکم و قانون حاکم در اسناد الکترونیکی تأثیر به‌سزایی داشته باشد.

متأسفانه به دلیل عدم علم به مسائل فنی و عدم تسلط محاکم به این قانون دادگاه‌های تخصصی در این رابطه تشکیل نشده است و محاکم عمومی به این دسته از پرونده‌ها نیز رسیدگی می‌کنند که بعضاً به برداشت اشتباه قاضی محترم و تفاسیر متضاد از قانون و آراء متضاد اشاره کرد. اما به دلیل وجود برخی سوءاستفاده‌ها در جامعه با توجه به گسترش استفاده از ارتباطات الکترونیک در اقدامی قابل تقدیر دادسرای ویژه جرائم رایانه‌ای در تهران تشکیل و در زمینه تخصصی به جرائم صورت گرفته از طریق ارتباطات و اسناد الکترونیکی رسیدگی می‌کند. همچنین با توجه به اینکه دستورات مقام قضایی توسط ضابطان قضایی صورت می‌گیرد و در این رابطه نیازمند وجود ضابط متخصص در این امر می‌باشد؛ نیروی انتظامی با راه‌اندازی پلیس فضای تولید و تبادل اطلاعات (فتا) و به‌کارگیری از متخصصان و خبره‌های رایانه، شبکه، اینترنت و اختیارات قانونی در اختیار این دادسرا مشغول به فعالیت است. مراجعه به این دادسرا فارغ از جنبه کیفری موضوع فقط نگاهی به نحوه استناد محاکم به اسناد الکترونیکی داشته و برخورد قضات محترم در برابر این‌گونه اسناد، نحوه استناد به آن‌ها و اعتبار این اسناد در محاکم مدنظر قرار گرفته است. به دلیل حفظ حقوق طرفین پرونده از ذکر مشخصات ایشان معذور بوده، فقط کلاسه پرونده بدون ذکر شعبه رسیدگی کننده بیان خواهد شد (آهنی، ۱۳۸۴).

۱- بیان مسأله

امروزه قراردادهای الکترونیکی نقش مهمی در تجارت الکترونیک بازی می‌کنند و با حذف کاغذ به سرعت در حال پیشرفت هستند؛ به طوری که در آینده‌ای نزدیک بخش زیادی از قراردادها، به شکل قراردادهای الکترونیکی بسته خواهند شد. در این میان تعیین زمان و مکان قراردادهای از اهمیت خاصی

برخوردار است؛ چراکه با مشخص شدن زمان و مکان قراردادهای چه در عقود سنتی و چه در عقود الکترونیک، آثار زیادی را در پی دارد که در ادامه بدان پرداخته خواهد شد. همچنین نداشتن محدودیت زمانی و مکانی این نوع از قراردادها سبب شده تا تشخیص زمان و مکان قرارداد بسیار مشکل شود و این مورد بر اهمیت بحث افزوده است (باغستانی، ۱۳۹۹).

تعیین زمان تشکیل قرارداد، برای شناسایی حقوق و تکالیف طرفین مهم است. در قراردادهای عادی که طرفین معامله حضور دارند، زمان و مکان انعقاد قرارداد مشخص است و ابهامی در کار نیست؛ اما درباره عقود مکاتبه‌ای این مسأله مطرح و موجب پیدایش آرای متفاوت شده است.

درباره زمان تشکیل قرارداد، چهار نظریه ارائه شده است: نظریه اعلان اراده، نظریه ارسال، نظریه وصول و نظریه اطلاع. نظر مشهور در حقوق ایران در مورد تشکیل قرارداد مکاتبه‌ای، نظریه ارسال است و جهت انعقاد قرارداد در ابزارهای ارتباطی غیرفوری که نمونه بارز آن، ارسال نامه پستی است، قاعده ارسال حاکم می‌باشد.

در مورد محل وقوع عقد مکاتبه ای یا تلفنی نیز گفته شده است که مکان تشکیل قرارداد، جایی است که آخرین جزء عقد، یعنی قبول، در آنجا به وقوع پیوسته، یعنی مکانی که قبول اظهار شده است. با وجود همه آنچه درباره عقود غیرحضوری گفته شد، در قراردادهای الکترونیکی، زمان وصول قبول، ملاک انعقاد قرارداد تلقی می‌شود.

طبق حقوق تجارت الکترونیک ایران در قراردادهای الکترونیکی، زمان وصول قبول، ملاک انعقاد قرارداد تلقی می‌گردد (پورمحمدگلزاری نویر و مکرمی، ۱۳۹۳).

در واقع این پژوهش درصدد پاسخ دادن به این سؤال اساسی است که تعهدات طرفین ناشی از شرایط، زمان و مکان ارسال و دریافت سند الکترونیکی چیست؟

۲- سند الکترونیکی

۱-۲- تعریف لغوی سند

«چیزی که به آن اعتماد کنند، نوشته‌ای که وام یا طلب کسی را معین سازد تا مطلبی را ثابت کند» (عمید، ۱۳۶۳).

«نوشته‌ای که قابل استناد باشد، مهر و امضای قاضی و حکم و فرمان پادشاهی و چک و دست‌نوشته و مکتوبی که بدان اختیار شغل و ملکی را به کسی بدهند» (معین، ۱۳۸۹).

۲-۲- تعریف سند در قانون

بهموجب ماده ۱۲۹۴ قانون مدنی: «سند عبارت است از هر نوشته‌ای که در مقام دعوی یا دفاع قابل استناد باشد.»

۲-۳- تعریف سند الکترونیکی

سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران در تاریخ ۱۴ مرداد ۱۳۸۸ با توجه به تعاریف بین‌المللی، اسناد الکترونیکی را به شرح ذیل بیان کرده است:

اسناد مکاتبه شده و نگهداری شده به وسیله تجهیزات الکترونیک، هرگونه اطلاعاتی که به وسیله یک یا درون یک شکل خاص که تنها توسط یک کامپیوتر قابل پردازش باشد. سندی رقمی که به وسیله رایانه قابل اداره کردن، انتقال یا پردازش باشد.

سندی که بر روی محملی الکترونیک نگهداری شود و بتوان به راحتی به آن دسترسی یافت یا آن را تغییر داد. رکوردهای ذخیره شده در یک شکل که فقط یک کامپیوتر می‌تواند آن را پردازش کند. سوابقی که برای کاربری، انتقال و یا پردازش توسط یک کامپیوتر دیجیتال مناسب است. به اطلاعاتی که با استفاده از رایانه در محیط مجازی تولید، بهره‌برداری و نگهداری می‌گردد یا استفاده از آن‌ها بدون رایانه امکان پذیر نیست، سند الکترونیک گفته می‌شود.

سند الکترونیکی رکوردی است که می‌تواند توسط یک کامپیوتر دستکاری، منتقل و یا پردازش گردد. این رکورد:

- بر روی یک حامل مغناطیسی یا نوری (از جمله نوار مغناطیسی، نوار کاست، دیسکت، سی‌دی، دی‌وی‌دی و دیسک سخت) نوشته شده است.

- در کد دودویی Binary Code ضبط شده است.

- به راحتی قابل دستکاری و تغییر است (به روز شدن، از بین رفتن و...)

از کلیه تعاریف مذکور این موضوع به ذهن متبادر می‌شود که سند الکترونیکی را نمی‌توان در دست گرفت، بدون ابزار لازم مشاهده و یا تغییر داد و نمی‌توان آن را در پرونده ذخیره کرد. حال ممکن است این اسناد از ابتدا این‌گونه تولید شده باشند و یا از شکل اصلی خود به فرم الکترونیکی در آمده باشند (اسکن از پرونده‌های کاغذی).

۳- سند الکترونیکی از منظر قانون تجارت الکترونیکی

سند الکترونیکی هرگونه اطلاعات پردازش شده می‌باشد که بین اشخاص مبادله می‌شود، این اطلاعات می‌توانند پست الکترونیک (داده پیام)، اطلاعات ارائه شده در یک پایگاه اطلاع‌رسانی (وبسایت) و یا اطلاعات رد و بدل شده و یا اذعان شده در شبکه‌های اجتماعی مانند Facebook باشند. در مباحث پیش‌رو در قانون تجارت الکترونیک بیش‌تر به تبدلات از طریق داده پیام پرداخته شده، اما با توجه به عام بودن شرایط عنوان شده، می‌توان آن‌ها را به سایر موارد نیز تعمیم داد.

زمانی که در محاکم سندی ابراز می‌شود، کپی مصدق آن در پرونده ضمیمه می‌گردد و اصل سند در اختیار دارنده یا صاحب سند قرار دارد. در مرحله نخست دادگاه ابتدا اصل سند را رویت می‌کند و آن را باز می‌گرداند و در مرحله بعد، ممکن است نیاز به ابراز اصل سند در جلسه رسیدگی باشد، حال در رابطه با داده پیام چگونه می‌توان آن را در دادگاه ابراز کرد و چگونه دادگاه بر اصل بودن آن صحه می‌گذارد.

"هرگاه وجود یک نوشته از نظر قانون لازم باشد، داده پیام در حکم نوشته است."^۱

این ماده دارای استثنائاتی است که در بحث آثار سند الکترونیکی مورد بررسی قرار خواهد گرفت. این ماده بیان می‌کند که نسخه چاپ شده داده پیام و یا اطلاعات موجود در شبکه در حکم سند است، دلیل وضع این ماده را می‌توان در جهت تحکیم و اعتبار مکاتبات و اطلاعات الکترونیکی و اعتماد و اطمینان اشخاص به آن عنوان نمود، بدین‌نحو که شخص با چاپ متن داده پیام یا سند الکترونیکی خود و ارائه آن به دادگاه به‌عنوان سند مکتوب احقاق حق کند. برای استفاده و ارائه این اسناد و قبول آن‌ها از سوی قاضی به‌عنوان سند شرایطی لازم است.

هدف از ارائه اصل سند، اثبات تمامیت سند و عدم تغییر آن است. رونوشت سند به راحتی و بدون آنکه جعلی بودن آن قابل تشخیص باشد، می‌تواند جعل شود. رونوشت سند تا زمانی اعتبار دارد که طرف دعوا نسبت به آن ایراد نکند، اما در صورت ایراد طرف مقابل، باید اصل سند به دادگاه ارائه شود تا تمامیت آن مورد بررسی کارشناس قرار گیرد (شهبازی‌نیا و عبدالهی، ۱۳۸۹).

۱- ماده ۶ قانون تجارت الکترونیکی.

رسمی، استفاده از نام شرکت جهت حفظ آثار حقوقی ضروری به نظر می‌رسد. همچنین در یک پایگاه اطلاع‌رسانی که یک شخص حقوقی محصولات و خدمات خود را در آن عرضه می‌کند، پایگاه اطلاع‌رسانی به نام شخص حقوقی ثبت و به ارائه خدمات مشغول است. این پایگاه‌ها معمولاً دارای یک اپراتور است که رمز ورود به پایگاه را جهت اعمال تغییرات در محتوای آن دارد و از سوی مسئولان مربوطه، مجوز چنین کاری را در اختیار دارد.

ب- ارسال داده پیام به وسیله سیستم اطلاعاتی برنامه‌ریزی شده، اکنون با استفاده از نرم‌افزارهای مختلف می‌توان انجام بیش‌تر موارد در یک سیستم رایانه‌ای را برنامه‌ریزی کرد تا در روز و ساعت مشخصی به صورت خودکار انجام پذیرد. ارسال داده پیام یا به‌روزرسانی اطلاعات و درخصوص فروش محصولات اخذ سفارش از مشتری و اعلام شماره پیگیری در یک پایگاه اطلاع‌رسانی را نیز می‌توان به‌همین روش برنامه‌ریزی کرد.

این مهم‌ترین نکته است که در قانون مسکوت است و درحال حاضر اثبات این امر مشکل می‌باشد. ممکن است شخص سومی اقدام به ایجاد یک پست الکترونیکی به نام فرستنده نماید و از این طریق با گیرنده مکاتبه و یا حتی معاملاتی انجام دهد. به نظر می‌رسد بهترین روش برای شناسایی و اطمینان از اینکه داده پیام از طریق فرستنده ارسال شده است، سابقه مکاتبات قبلی است. نحوه رد و بدل کردن پست الکترونیک معمولاً پس از شناسایی اشخاص توسط یکدیگر یا از طریق ملاقات حضوری و یا ارتباط تلفنی است و پس از آن ارتباطات از طریق پست الکترونیک صورت می‌پذیرد و معمولاً ارتباط اول به روشی غیر از پست الکترونیک است، این یکی از بهترین روش برای شناسایی طرف مقابل می‌باشد، اما درحال حاضر در وبسایت‌های مختلف ارتباط از طریق پست الکترونیک بدون اینکه طرف مقابل شناسایی شود، صورت می‌پذیرد. وقتی شخص در نخستین ارتباط حضوری یا تلفنی و در ادامه از طریق پست الکترونیکی مشخص، اقدام به مکاتبه با شخص حقیقی یا حقوقی می‌کند. در آینده هرگونه مکاتبه را با توجه به سابقه مکاتبات قبلی نمی‌تواند انکار نماید، به نظر این روش یکی از بهترین راه‌ها برای تشخیص این امر است. البته در اغلب موارد چنین موردی وجود ندارد (فخاری، ۱۳۸۱).

«هرگاه قانون لازم بداند که اطلاعات به‌صورت اصل ارائه یا نگهداری شود، این امر و ارائه اطلاعات به‌صورت داده پیام نیز در صورت وجود شرایط زیر امکان‌پذیر است:

- اطلاعات موردنظر قابل دسترسی بوده و امکان استفاده در صورت رجوع بعدی فراهم باشد.

- داده پیام به‌همان قالب (فرمت) که تولید، ارسال و یا دریافت شده و یا به قالبی که دقیقاً نمایشگر اطلاعاتی باشد که تولید، ارسال و دریافت شده، نگهداری شود.

- اطلاعاتی که مشخص‌کننده مبدأ، مقصد، زمان ارسال و زمان دریافت پیام هستند نیز در صورت وجود نگهداری شوند.

- شرایط دیگری که هر نهاد، سازمان، دستگاه دولتی و یا وزارتخانه درخصوص نگهداری داده پیام مرتبط با حوزه مسئولیت خود مقرر کرده فراهم باشد.»

۴- انتساب داده پیام به اصل ساز (فرستنده)

به‌موجب ماده ۱۸ قانون تجارت الکترونیکی: «در موارد زیر، داده پیام منسوب به اصل ساز است:

الف- اگر توسط اصل ساز و یا به‌وسیله شخصی ارسال شده باشد که از جانب اصل ساز مجاز به این کار بوده است.

ب- اگر به‌وسیله یک سیستم اطلاعاتی برنامه‌ریزی شده یا تصدی خود کار از جانب اصل ساز ارسال شود.»

حال به بررسی این دو شرط می‌پردازیم:

الف- ارسال داده پیام توسط اصل ساز یا شخص مجاز از طرف او در مکاتبات عادی معمولاً فرستنده، شخصاً اقدام به تنظیم و ارسال متن می‌کند و یا اشخاص حقوقی از طریق کارکنان نسبت به تنظیم و انشاء متن اقدام و درنهایت امضا می‌نمایند، اما معمولاً ارسال آن از طریق پست، دبیرخانه، پیک و یا سایر طرق انجام می‌پذیرد، در ارسال داده پیام و یا استفاده از وبسایت‌ها و وبلاگ‌های شخصی و همچنین استفاده از شبکه‌های اجتماعی، به دلیل شخصی بودن اطلاعات معمولاً افراد شخصاً اقدام به این امر می‌کنند، در اشخاص حقوقی که معمولاً در بحث مبادلات تجاری است و حتی آن دسته از شرکت‌ها که مقاصد غیرانتفاعی دارند، ممکن است یک پست الکترونیکی به نام شخص حقوقی ایجاد و شخص دیگری برای مثال رئیس دفتر مدیر و یا دبیرخانه مسئول ارسال و دریافت از آن باشد. ممکن است در بدو امر مدیر شرکت مکاتباتی را شخصاً انجام دهد، اما به‌منظور انعقاد قراردادها و مکاتبات

۵- ارزش اثباتی سند الکترونیکی

دلیل الکترونیکی، هر داده پیامی است که اصحاب دعوا برای اثبات یا دفاع از دعوا به آن استناد می‌کنند. با توجه به تعریف داده پیام مندرج در بند الف ماده دو قانون تجارت الکترونیکی، دلیل الکترونیکی هر نمادی از واقعه اطلاعات یا مفهوم است که با وسایل الکترونیکی، نوری و یا فناوری‌های جدید اطلاعات، تولید، ارسال، دریافت، ذخیره یا پردازش می‌شود و اصحاب دعوا برای اثبات یا دفاع از دعوا به آن استناد می‌نمایند.

بنابراین دلیل الکترونیکی، یک واحد اطلاعاتی است که به صورت دیجیتالی در حافظه رایانه ذخیره شده یا یک حرف یا کلمه در قالب کاغذ است که از طریق نامبر دریافت شده است.^۱

با توجه به تعریف وسیع و پویایی که قانون تجارت الکترونیک از داده پیام ارائه کرده است، نه تنها ابزارهای الکترونیکی، بلکه تمام ابزارهای موجود مانند تلگرام، تلکس و سایر ابزارهای ناشی از فناوری که در آینده به وجود خواهند آمد، می‌توانند منشأ ایجاد دلیل الکترونیکی باشند. به این ترتیب پایگاه‌های اطلاعات^۲، سیستم‌های اجرایی^۳، برنامه‌های کاربردی^۴، مدل‌های تولیدشده رایانه‌ای^۵، پیام‌های پستی صوتی یا الکترونیکی^۶، تمامی اطلاعات ذخیره‌شده در حافظه رایانه، گزارشی از تراکنش‌های سیستم الکترونیکی^۷، برنامه‌های صفحه گسترده^۸، نسخه‌های چاپی رایانه‌ای^۹ و پوشه‌های صوتی یا تصویری دیجیتالی^{۱۰}، هر کدام نوعی از دلیل الکترونیکی هستند. از عبارتهای ماده ۱۳ چنین استنباط می‌شود که قانون‌گذار بررسی ارزش اثباتی داده پیام مطمئن را به قاضی محول کرده، اما بلافاصله در مواد ۱۴ و ۱۵ ارزش اثباتی این نوع داده پیام را به صراحت معین می‌کند (مظاهری و ناظم، ۱۳۸۷).

۶- دلایل الکترونیکی

در برخی موارد دلایل الکترونیکی به صورت داده پیام هستند، این دلایل را می‌توان به دو دسته تقسیم‌بندی کرد: دلیل الکترونیکی عادی و دلیل الکترونیکی مطمئن.

۱-۶- دلیل الکترونیکی عادی

دلیل عادی، داده پیامی است که توسط یک سیستم اطلاعاتی غیرمطمئن تولید، ارسال، دریافت، ذخیره یا پردازش شده است و دارای امضاء الکترونیکی غیرمطمئن می‌باشد، به صورتی که نمی‌توان از انتساب سند به صادرکننده، هویت او یا تمامیت سند اطمینان حاصل کرد (عبداللهی و همکاران، ۱۳۸۹).

اگرچه ارزش اثباتی اسناد الکترونیکی عادی در قانون تجارت الکترونیکی تعیین نشده است اما از جمع مواد این قانون می‌توان استنباط کرد. مواد شش و هفت قانون تجارت الکترونیکی، داده پیام و امضای الکترونیکی را معادل نوشته و امضای سنتی می‌داند. از طرفی، به موجب ماده ۱۲ قانون تجارت الکترونیکی، اسناد و ادله اثبات دعوا می‌توانند به صورت داده پیام باشند و در هیچ محکمه یا اداره دولتی نمی‌توان براساس قواعد ادله موجود، ارزش اثباتی داده پیام را صرفاً به دلیل شکل و قالب آن رد کرد. پس با توجه به آنکه ارکان سند عادی سنتی - نوشته و امضا- در مورد این اسناد محقق است، چنین اسنادی از اعتبار اسناد عادی سنتی برخوردار هستند، یعنی تا زمانی که اصالت این اسناد تکذیب نشده است، اصل بر صحت آن اسناد می‌باشد و تا زمانی که طرف دعوا به اصالت سند اعتراض نکرده است، سند محمول بر صحت می‌باشد و دادرسی نمی‌تواند به علت ایمن نبودن فناوری مورد استفاده سند و یا امضای آن، سند را معتبر نداند (اسکینی، ۱۳۹۱).

۲-۶- دلیل الکترونیکی مطمئن

دلیل الکترونیکی مطمئن، داده پیامی است که توسط یک سیستم اطلاعاتی مطمئن تولید، ذخیره یا پردازش شده و دارای امضای الکترونیکی مطمئن است.

ارزش اثباتی دلیل مطمئن در مواد ۱۴ و ۱۵ قانون تجارت الکترونیک مقرر شده است، این نوع دلیل همانند اسناد رسمی، غیرقابل انکار و تردید است.

۱- گزارش توجیهی پیش‌نویس قانون تجارت الکترونیکی (۱۳۸۰). مرکز اسناد مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، صفحه سوم.

- 1- Database.
- 2- Operating System.
- 3- Application Program.
- 4- Computer-generated model.
- 5- Electronic and Voice Mail Message.
- 6- ATM transaction log.
- 7- Spread Sheet.
- 8- Computer printout.
- 9- Digital Audio and Video Files.

ماده ۱۰ قانون مذکور بیان می‌دارد: «امضای الکترونیکی مطمئن باید دارای شرایط زیر باشد:

الف- نسبت به امضاءکننده منحصر به فرد باشد.

ب- هویت امضاءکننده «داده پیام» را معلوم کند.

ج- به وسیله امضاءکننده و یا تحت اراده انحصاری وی صادر شده باشد.

د- به نحوی به یک «داده پیام» متصل شود که هر تغییری در آن «داده پیام» قابل تشخیص و کشف باشد.»

قانون نمونه آئیسترال نیز در سال ۲۰۰۷ امضای الکترونیکی را چنین تعریف کرده است: «امضای دیجیتالی یک نام برای برنامه‌های کاربردی تکنولوژیکی با استفاده از رمزنگاری نامتقارن است، همچنین به سیستم‌های رمزنگاری کلید عمومی، برای اطمینان از صحت پیام‌های الکترونیکی و تضمین یکپارچگی از محتویات این پیام است. امضای دیجیتال در اشکال مختلف، مانند شکست متوقف امضای دیجیتال، امضای کور و غیرقابل انکار امضای دیجیتال است.» همان‌گونه که از تعریف امضای الکترونیکی مشاهده می‌شود، هدف از آن شناسایی امضاءکننده و انتساب متن و امضاء به وی می‌باشد.

۲-۲- جایگاه امضای الکترونیکی در حقوق ایران

در حقوق ایران می‌توان از مقررات ثبت و اسناد و املاک، قانون مدنی، قانون آئین دادرسی مدنی در استنباط احکام مربوط به امضای الکترونیکی استفاده نمود.

قانون تجارت الکترونیکی تعریفی از مدارک الکترونیکی^۳ به دست نمی‌دهد و تنها در بند الف ماده دو در تعریف داده پیام چنین مقرر می‌دارد:

«هر نمادی از واقعه، اطلاعات یا مفهومی است که با وسایل الکترونیکی، نوری یا فناوری‌های جدید اطلاعات تولید، ارسال، دریافت، ذخیره یا پردازش شود.» باید افزود که قانون تجارت الکترونیکی همواره اطلاعات را به دور از ایمنی و اطمینان را فاقد اعتبار قلمداد می‌کند.

بنابراین قانون مذکور تصریح دارد و قابلیت پذیرش مدارک الکترونیکی و به تبع آن امضای الکترونیکی نیازمند وجود رکن اساسی اطمینان و ایمنی است.

۲-۳- انواع امضاهای الکترونیکی

الف- امضای الکترونیکی مبتنی بر رمزنگاری

رمزنگاری^۴ شاخه‌ای از ریاضیات کاربردی است که موضوع آن تبدیل داده‌ها به رمز، جهت نیل به ایمنی مطلوب است. به بیان

«نسبت به داده پیام مطمئن، سوابق الکترونیکی مطمئن و امضای الکترونیکی مطمئن انکار و تردید مسموع نیست و تنها می‌توان ادعای جعلیت به داده پیام مزبور وارد و یا ثابت نمود که داده پیام مزبور به جهتی از جهات قانونی از اعتبار افتاده است.»^۱ اثبات جعلیت یا از اعتبار افتادن داده پیام با مدعی آن است.

«کلیه داده پیام‌هایی که به طریق مطمئن ایجاد و نگهداری شده‌اند، از حیث محتویات و امضای مندرج در آن، تعهدات طرفین یا طرفی که تعهد کرده و کلیه اشخاصی که قائم‌مقام قانونی آنان محسوب می‌شوند، اجرای مفاد آن و سایر آثار در حکم اسناد معتبر و قابل استناد در مراجع قضایی و حقوقی است.»^۲

۲-۴- امضای الکترونیکی

یکی از عواملی که موجب اعتبار قرارداد یا هر سند دیگری می‌شود، بحث انتساب آن به صادرکننده است که تاکنون از طریق مهر یا امضاء صورت می‌گرفته و دلیل معتبری برای تحقق صحت انتساب صادرکننده بوده است. در قراردادهای الکترونیکی نیز اسناد و اطلاعات باید به امضای شخص صادرکننده برسد تا بتوان صحت و انتساب آن‌ها را به وی احراز کرد.

قانون مدنی تعریفی از امضاء ارائه نکرده، از این رو ماده ۱۳۰۱ قانون مذکور در مورد امضاء اشعار می‌دارد: «امضایی که در روی سند یا نوشته‌ای باشد، بر ضرر امضاءکننده دلیل است.»

در این صورت اثر امضای متعهد شدن به تمام آثار سند یا قراردادی است که امضاء می‌شود. از این رو ماده قانونی مذکور، تعریف جامع و کاملی از امضاء ارائه نکرده است.

۲-۱-۱- تعریف امضاء الکترونیکی

امضای الکترونیکی در بند (ی) ماده دو قانون تجارت الکترونیکی چنین بیان شده است: «عبارت از هر نوع علامت منظم شده یا به نحو منطقی متصل شده به «داده پیام» است که برای شناسایی امضاءکننده «داده پیام» مورد استفاده قرار می‌گیرد.» همچنین امضای الکترونیکی مطمئن در بند (ک) ماده مذکور به این شرح آمده است: «هر امضای الکترونیکی است که مطابق با ماده (۱۰) این قانون باشد.»

3- Electronic Evidence.

4- Cryptography.

۱- ماده ۱۵ قانون تجارت الکترونیکی.

۲- ماده ۱۴ قانون تجارت الکترونیکی.

شناخت امضای دیجیتال از طریق محاسبه یک ارزش خرد جدید از پیغام اصلی یا به کارگیری همان عملیاتی صورت می‌گیرد که به منظور ایجاد امضاء مورد استفاده قرار گرفته بود.

۷-۴- مراجع گواهی امضای الکترونیکی^۶

قانون تجارت الکترونیکی ایران نیز از مراجع گواهی با عنوان «دفتر خدمات صدور گواهی الکترونیکی»^۷ نام برده و باب دوم خود را به آن اختصاص داده است. ماده ۳۱ این قانون مقرر می‌دارد: «دفتر خدمات صدور گواهی الکترونیکی واحدهایی هستند که برای ارائه خدمات صدور امضای الکترونیکی در کشور تأسیس می‌شوند. این خدمات شامل تولید، صدور، ذخیره، ارسال، تأیید، ابطال و به روز نگه‌داری گواهی‌های اصالت (امضای) الکترونیکی می‌باشد.» این امر هم‌اکنون توسط مرکز صدور گواهی الکترونیکی میانی عام وزارت صنعت، معدن و تجارت در پایگاه اطلاع‌رسانی به نشانی WWW.MOCCA.IR، اتاق بازرگانی صنایع و معادن تهران در پایگاه اطلاع‌رسانی به نشانی WWW.TCCIM.IR، شرکت فناوری بورس تهران در پایگاه اطلاع‌رسانی به نشانی WWW.TSETMC.COM و همچنین دفاتر خدمات صدور گواهی الکترونیکی و اخیراً دفاتر خدمات پیشخوان دولت و دفاتر اسناد رسمی انجام می‌پذیرد.

۷-۵- ارزش اثباتی امضای الکترونیکی

چنانچه امضای الکترونیک بخواهد همانند امضای دست‌نویس در مقام دعوی یا دفاع قابل استفاده باشد، باید از کلیه شرایط امضای دستی مانند منحصر به فرد بودن، قدرت تعیین هویت و عدم امکان جعل توسط دیگران برخوردار باشد. اعتبار حقوقی و جایگاه آن‌ها در ادله اثبات دعوا همانند جایگاه امضای دست‌نویس است و می‌تواند به عنوان دلیل در مقام دعوی یا دفاع در محاکم مورد پذیرش قرار گیرد. در قانون تجارت الکترونیک ایران از امضاهایی که تمام شرایط فنی را برخوردار است، با عنوان امضای الکترونیکی مطمئن نام برده شده است. طبق بند ک ماده دو قانون مذکور، امضای الکترونیکی مطمئن، امضایی است که شرایط ماده ۱۰ همان قانون را داشته باشد. شرایط ماده ۱۰ قانون تجارت الکترونیکی ایران نیز برای امضاء و سابقه الکترونیک مطمئن این است که چنین امضایی باید: - منحصر به فرد بودن نسبت به امضاءکننده .

دیگر، رمزنگاری علم تغییر شکل دادن نوشته‌ها و اطلاعات است. یعنی از طریق آن می‌توان یک متن خوانا را تبدیل به متنی ناخوانا و غیرقابل فهم کرد. بعضی از کاربردهای ساده رمزنگاری عبارت‌اند از ارتباطات مطمئن، شناسایی و احراز و درستی چیزی. کاربردهای پیچیده‌تر آن شامل سیستم‌های تجارت الکترونیکی، گواهی کردن، ارسال نامه الکترونیک محرمانه و دسترسی راه دور به رایانه می‌شود.^۱

ب- امضای دیجیتال^۲

امضای دیجیتال، پیشرفته‌ترین و پُرکاربردترین نوع امضاهای الکترونیکی است و به دلیل امنیت بالای آن جایگزین سایر روش‌های موجود شده و بیش‌تر قانون‌گذاران از جمله قانون‌گذار تجارت الکترونیکی ایران، این شیوه از امضا را پذیرفته‌اند.^۳ امضای دیجیتالی مبتنی بر علم رمزنگاری می‌باشد و از دو نوع کلید با عنوان کلید عمومی^۴ و کلید خصوصی^۵ در آن استفاده شده است.

برای شناخت امضای دیجیتال، به یک جفت کلید نیازمندیم. یک کلید رمز به صورت دیجیتال که برای امضای انواع داده‌ها استفاده می‌شود و یک کلید عمومی تأیید امضای دیجیتال که دیگران آن را به کار می‌برند تا یقین حاصل کنند که امضای دریافتی با کلید امضای مربوطه ساخته شده است. هرگاه سندی که به نحو دیجیتال امضا شده باشد، به هر شکلی مخدوش شود، امضای ذیل آن تأیید نخواهد شد. با این وجود، کلید اختصاصی سازنده امضا ممکن است مورد استفاده هر کسی قرار گیرد که به آن دست یابد و این واقعیت موجب می‌شود تا امضای دیجیتال شبیه مهر گردد.

تشخیص اصالت امضای دیجیتال شامل فرایند چک کردن امضاء از طریق مراجعه به پیغام اصلی و یک کلید عمومی مشخص است که از طریق آن مشخص می‌شود. امضای دیجیتال برای همان پیغام و یا استفاده از کلید خصوصی مرتبط با کلید عمومی و مکمل آن ایجاد شده یا خیر؟

۱- گلستانی، مهدی (۱۳۸۷). مقدمه‌ای بر امضای دیجیتال. قابل مشاهده به صورت آنلاین در سایت:

www.valsanam.blogfa.com
2- Digital Signature.

۳- ماده ۱۰ قانون تجارت الکترونیکی.

6- Certification Authorities.
7- Certification Service Provider.

4- Public key.
5- private key.

- معلوم بودن هویت امضاءکننده داده پیام.
- بهوسیله امضاءکننده و یا تحت اراده انحصار وی صادر شده باشد.

- به نحوی به یک داده پیام متصل شود که هر تغییری در آن داده پیام قابل تشخیص و کشف باشد.

۷-۶- آثار حقوقی امضاء

امضای الکترونیکی دارای تمام آثار حقوقی مقرر برای امضای سنتی است. چنانچه در ماده ۷ قانون نمونه آنسیترال (۱۹۹۶)^۱ و ماده سه قانون نمونه آنسیترال (۲۰۱۰)^۲، اصل اتحاد آثار امضا و مدارک الکترونیکی و سنتی مورد تأکید قرار گرفته است. «امضاهایی که در روی نوشته یا سندی باشد، بر ضرر امضاءکننده دلیل است.»^۳ بنابراین هرگاه براساس مطالبی که تاکنون گفته‌ایم، امضاء بودن نوشته‌ای محرز شود، سندی که بهوسیله آن امضاء شده می‌تواند علیه امضاءکننده مورد استفاده قرار گیرد. همچنین اهمیت ندارد که سند امضاء شده به خط امضاءکننده باشد یا به خط دیگری یا تایپ شده باشد یا اینکه قبلاً چاپ گردیده باشد (امامی، ۱۳۹۳).

زمانی می‌توان یک نوشته را سند تلقی کرد که این نوشته امضا شده باشد (کاتوزیان، ۱۳۹۱). بنابراین امضا به‌عنوان یکی از ارکان اساسی سند نقش مهمی در پذیرش یا عدم پذیرش یک نوشته به‌عنوان سند ایفا می‌کند.

۸- ویژگی‌های سند الکترونیکی

برخورداری اسناد الکترونیکی از محتوا، شکل و ساختار به این معنی است که:

- اسناد الکترونیکی دارای اطلاعاتی هستند که انعکاس دقیقی را از آنچه که در زمان خاصی رخ داده است، نشان می‌دهد.^۴
- از سیاق و شکل این اسناد که در ارتباط با محتوای آن‌هاست، می‌توان دوره تولید و نوع استفاده آن‌ها را فهمید.^۵
- ساختار این اسناد را می‌توان به‌طریق الکترونیکی بازسازی کرد، پس هر جزء این ساختار بر روی هم یک کل را تشکیل می‌دهد که به‌طریق روشنی ارائه می‌شوند.

1- Article 7.signature.(1) where the law requires a signature of a person, that requirement is met in relation to a data message if.

2- Article 3.Equal treatment of signature technologies

۳- ماده ۱۳۰۱ قانون مدنی ایران.

۴- زرین کلکی، بهناز (۱۳۸۷). اسناد الکترونیکی. قابل مشاهده به‌صورت آنلاین در سایت:

<http://archivist.blogfa.com/author-zarin.aspx>

۵- زرین کلکی، پیشین.

- دسترسی به این اسناد آسان است.

- کاهش فضا و هزینه‌های نگهداری.

- کاهش کاغذبازی و مدیریت زمان.

- مدیریت مطلوب بر عملکرد سازمان.

از طریق سیستم‌های اتوماسیون اداری و استفاده از اسناد الکترونیکی مسئولان ناظر بر یک سازمان و نهاد به‌راحتی و در عرض چند ثانیه می‌توانند آمار مربوط به کارکرد کارکنان خود را مشاهده و راندمان کار هر فرد و کل سازمان را بررسی کند، در صورتی که شخص می‌خواست راندمان یک‌ساله را به‌صورت دستی و استفاده از روش‌های سنتی انجام دهد و این امر چندین روز و یا هفته زمان می‌برد.^۶

- توزیع گسترده تحت شبکه و امکان ارسال و دریافت هم‌زمان چند پیام.

۹- استفاده طرفین از حقوق و تعهدات ناشی از سند الکترونیکی

«کلیه داده پیام‌هایی که به‌طریق مطمئن ایجاد و نگهداری شده‌اند، از حیث محتویات و امضای مندرج در آن، تعهدات طرفین یا طرفی که تعهد کرده و کلیه اشخاصی که قائم‌مقام قانونی آنان محسوب می‌شوند، اجرای مفاد آن و سایر آثار در حکم اسناد معتبر و قابل استناد در مراجع قضایی و حقوقی هستند.»^۷
همان‌گونه که بیان شد، داده پیام تحت شرایطی قابل استناد است که این شرایط عبارت‌اند از:

- اطلاعات موردنظر قابل دسترسی بوده و امکان استفاده در صورت رجوع بعدی فراهم باشد.
- داده پیام به‌همان قالب (فرمت) که تولید، ارسال و یا دریافت شده و یا به قالبی که دقیقاً نمایشگر اطلاعاتی باشد که تولید، ارسال و دریافت شده، نگهداری شود.
- اطلاعاتی که مشخص‌کننده مبدأ، مقصد، زمان ارسال و زمان دریافت پیام هستند نیز در صورت وجود نگهداری شوند.
- شرایط دیگری که هر نهاد، سازمان، دستگاه دولتی و یا وزارتخانه در خصوص نگهداری داده پیام مرتبط با حوزه مسئولیت خود مقرر کرده، فراهم باشد.

۱۰- لزوم تصدیق دریافت سند الکترونیکی و تعهدات ناشی از آن

۶- زرین کلکی، پیشین.

۷- ماده ۱۴ قانون تجارت الکترونیکی.

به یک سیستم اطلاعاتی خارج از کنترل اصل ساز یا قائم مقام وی وارد شود.»

دو شرط ماده ۱۹ بر این مبنا است که روشی برای ارسال داده پیام مشخص شده و ناشی از اقدامات طرفین باشد، ممکن است هر دو این موارد وجود داشته باشد اما داده پیام تحت اراده اصل ساز بوده و این عمل موجب سوءاستفاده وی گردد. در این زمینه است که در ماده ۲۶ قانون تجارت الکترونیکی ارسال داده پیام را زمانی محقق می‌داند که داده پیام وارد سیستم اطلاعاتی شده باشد که خارج از کنترل فرستنده و یا قائم مقام وی باشد، در این صورت دیگر اشخاص مذکور امکان جلوگیری از دسترسی مخاطب به محتوای داده پیام را نداشته و عملاً راه سوءاستفاده آن‌ها بسته خواهد شد، مجدداً تأکید می‌شود که شرایط اثبات این موارد در قانون ذکر نشده است و با سکوت قانون راه برای تفسیرهای متعدد و متضاد هموار خواهد شد، کمالینکه اکنون در بیش تر ادارات و شرکت‌های دولتی و بخش خصوصی ارتباط مدیران با کارمندان با شرایط از پیش تعریف شده از طریق سیستم ارتباط داخلی می‌باشد و عملاً امکان بروز این موارد مهیا است که در صورت بروز، اثبات آن با مشکل همراه خواهد بود.^۳

۱۱-۲- زمان دریافت سند الکترونیکی

«زمان دریافت داده پیام مطابق شرایط زیر خواهد بود:

الف- اگر سیستم اطلاعاتی مخاطب برای دریافت داده پیام معین شده باشد، دریافت زمانی محقق می‌شود که: ۱- داده پیام به سیستم اطلاعاتی معین وارد شود؛ یا ۲- چنانچه داده پیام به سیستم اطلاعاتی مخاطب غیر از سیستمی که منحصراً برای این کار معین شده وارد شود، داده پیام باز یافت شود.

ب- اگر مخاطب یک سیستم اطلاعاتی برای دریافت معین نکرده باشد، دریافت زمانی محقق می‌شود که داده پیام وارد سیستم اطلاعاتی مخاطب گردد.»^۴

در این ماده قانون‌گذار دو حالت را متصور شده است، حالات نخست اینکه برای دریافت داده پیام سیستم اطلاعاتی مخاطب مشخص شده باشد و حالت دوم اینکه سیستم اطلاعاتی مشخص نشده باشد.

در مکاتبات بین دو شخص عادی در بیش تر موارد، گیرنده همان مخاطب است، چون پست الکترونیک شخصی است و افراد کلمه عبور خود را به دیگری نمی‌دهند و شخص مخاطب، گیرنده نیز می‌باشد. در رابطه با ادارات و اشخاص حقوقی معمولاً مسئولان دارای پست الکترونیک جداگانه از شخص حقوقی هستند و شخص حقوقی نیز دارای پست الکترونیک مختص به خود می‌باشد؛ درهرحال می‌توان از مخاطب پست الکترونیک نیز تصدیق دریافت آن را درخواست کرد.

«هرگاه قبل یا به هنگام ارسال داده پیام، اصل ساز از مخاطب بخواهد یا توافق کنند که دریافت داده پیام تصدیق شود، اگر به شکل یا روش تصدیق توافق نشده باشد، هر نوع ارتباط خودکار یا مکاتبه یا اتخاذ هر نوع تدبیر مناسب از سوی مخاطب که اصل ساز را به نحو معقول از دریافت داده پیام مطمئن کند، تصدیق داده پیام محسوب می‌شود.»

۱۱-۱- تعهدات طرفین ناشی از شرایط، زمان و مکان ارسال و دریافت سند الکترونیکی

در اسناد الکترونیکی با توجه ماهیت آن‌ها و امکان دریافت در زمان‌ها و مکان‌های متعدد، در راستای نظم بخشیدن و قانونمند کردن زمان و مکان منشأ اثر، قانون‌گذار شرایطی را احصاء نموده است. برخی تعهدات دارای مدت معین برای انجام می‌باشند و زمان و مکان دریافت یک سند الکترونیکی می‌تواند سرمنشأ ایجاد این تعهدات برای گیرنده آن باشد (عزیزی و قربانی، ۱۳۹۰).

۱۱-۱-۱- سند الکترونیکی ارسال شده

«داده پیامی که براساس یکی از شروط زیر ارسال می‌شود، مخاطب حق دارد آن را ارسال شده محسوب کرده و مطابق چنین فرضی (ارسال شده) عمل کند.

الف- قبلاً به وسیله اصل ساز روشی معرفی و یا توافق شده باشد که معلوم کند آیا داده پیام همان است که اصل ساز ارسال کرده است.

ب- داده پیام دریافت شده توسط مخاطب از اقدامات شخصی ناشی شده که رابطه‌اش با اصل ساز یا نمایندگان وی سبب شده تا شخص مذکور به روش مورد استفاده داده اصل ساز دسترسی یافته و داده پیام را به مثابه داده پیام خود بشناسد.»^۵

اما در ماده ۲۶ شرط سومی برای ارسال داده پیام ذکر شده است، مطابق با این ماده «ارسال داده پیام زمانی تحقق می‌یابد که

۳- سلسله مقالات حقوقی در نقد و بررسی قانون تجارت الکترونیکی، قابل مشاهده به صورت آنلاین در سایت:

<http://itnews way.ir/Files/Doc/2204.pdf>

۴- ماده ۲۷ قانون تجارت الکترونیک.

۱- ماده ۲۲ قانون تجارت الکترونیک.

۲- ماده ۱۹ قانون تجارت الکترونیک.

۱۱-۳- مکان ارسال و دریافت سند الکترونیکی

«اگر محل استقرار سیستم اطلاعاتی یا محل استقرار دریافت داده پیام مختلف باشد، مطابق قاعده زیر عمل می‌شود:

الف- محل تجاری یا کاری اصل ساز محل ارسال داده پیام است و محل تجاری یا کاری مخاطب محل دریافت داده پیام است، مگر آنکه خلاف آن توافق شده باشد.

ب- اگر اصل ساز بیش از یک محل تجاری یا کاری داشته باشد، نزدیک‌ترین محل به اصل معامله، محل تجاری یا کاری خواهد بود، در غیر این صورت محل اصلی شرکت، محل تجاری یا کاری است.

ج- اگر اصل ساز یا مخاطب فاقد محل تجاری یا کاری باشند، اقامت‌گاه قانونی آنان ملاک خواهد بود.^۱

اقامت‌گاه اشخاص حقیقی محل سکونت آن‌هاست، اما اگر این شخص حقیقی شاغل باشد، اعم از آزاد یا کارمند و سایر مشاغل و محلی برای انجام امور خود غیر از محل سکونت برگزیده باشد، آن محل اقامتگاه او خواهد بود و اگر اشخاص حقیقی اقدام به تأسیس یک شخص حقوقی نموده باشند، مرکز عملیات شخص حقوقی (محل اصلی شرکت) اقامتگاه شرکت خواهد بود. همچنین ممکن است شرکت دارای شعب متعدد باشد که محل عملیات هر شعبه اقامتگاه آن شعبه خواهد بود، قابل ذکر است در صورت عدم دسترسی به نشانی شخص حقوقی آخرین نشانی اعلام‌شده به اداره ثبت شرکت‌ها ملاک خواهد بود. همچنین در رابطه با اشخاص حقیقی اگر هیچ‌گونه دسترسی به نشانی وی نباشد و به اصطلاح مجهول‌المکان باشد، ابلاغ اوراق قضایی از طریق آگهی در روزنامه‌های کثیرالانتشار صورت می‌گیرد، اما در این بحث ممکن است ارتباط از طریق پست الکترونیکی صورت گرفته باشد و مکان یکی از طرفین یا هر دو مشخص نباشد، در این حالت تعیین محل سکونت یا مرکز امور مهم شخص مشکل و در برخی موارد غیرممکن خواهد بود.^۲

یکی از طرفین ممکن است دارای شعب متعدد باشد که در این رابطه در بند ب بیان شده است. در این حالت نزدیک‌ترین محل به اصل معامله (شعبه شرکت) محل تجاری یا کاری خواهد بود، شایان ذکر است در این حالت ممکن است معامله توسط مرکز اصلی شرکت انجام پذیرفته باشد، اما قانون‌گذار با توجه به اینکه عقود را تابع محل وقوع می‌داند و در خصوص صلاحیت

محلی دادگاه‌ها جهت اقامه دعوی محل وقوع عقد (معامله) یکی از موارد است. در این خصوص نزدیک‌ترین محل به اصل معامله را محل تجاری یا کاری اصل ساز قرار داده است. همچنین در صورتی که طرفین فاقد محل تجاری یا کاری باشند، اقامتگاه قانونی آن‌ها (محل سکونت) ملاک خواهد بود، مانند دو شخص حقیقی عادی که از داخل منزل خود اقدام به ارسال و دریافت داده پیام می‌نمایند که اکنون در جامعه نیز به وفور این حالت اتفاق می‌افتد.

حال پس از اینکه تمامی این موارد (انتساب داده پیام به اصل ساز و دریافت و تصدیق آن که قبلاً ذکر شد و همچنین زمان و مکان ارسال و دریافت داده پیام) مطابق قانون صورت گرفت، داده پیام دارای اثری خواهد بود که قانون‌گذار آن آثار را مورد حمایت قرار داده است.

«آثار حقوقی پس از انتساب، دریافت تصدیق و زمان و مکان ارسال و دریافت داده پیام موضوع فصول دوم تا چهارم از مبحث چهارم این قانون و همچنین محتوی داده پیام تابع قواعد عمومی است.»^۳

همان‌گونه که ذکر شد محتوای داده پیام می‌تواند شامل متن، فایل‌های صوتی و تصویری و سایر انواع آن که ضمیمه داده پیام ارسال می‌شود، باشد. در متن داده پیام ممکن است تعهداتی ایجاد شده باشد، معامله انجام گرفته باشد یا اطلاعاتی بیان شده باشد، در هر صورت تمام این موارد می‌تواند دارای بار حقوقی و در برخی موارد کیفری نیز باشد. ممکن است اطلاعات محرمانه‌ای در محتوای داده پیام آورده شده باشد، مطالبی عنوان شده باشد که مشمول عناوین تهمت، افتراء، هتک حرمت، کذب و یا سایر عناوین کیفری باشند، در هر حال در صورت وجود شرایط ذکر شده در قانون تجارت الکترونیکی قانون‌گذار آثار حقوقی محتوای داده پیام را تابع قواعد عمومی قرار داده است. قواعد عمومی شامل قانون مدنی، قانون مجازات اسلامی و سایر قوانین مصوب و معتبر هستند که به تصویب مراجع قانون‌گذاری رسیده و در کشور لازم‌الاتباع و لازم‌الاجرا هستند. از این رو توضیه می‌شود در هنگام ارسال داده پیام و تدوین محتوای آن دقت کامل صورت گیرد.

در این حالت هدف از بیان قانون‌گذار در ماده ۳۰ این است با توجه به اینکه اطلاعات رد و بدل شده در داده پیام و اسناد الکترونیکی وجود خارجی نداشته و به صورت داده‌های رایانه‌ای و در سیستم ذخیره شده است و قابلیت لمس و رؤیت مانند

۱- ماده ۲۹ قانون تجارت الکترونیکی.

۲- سلسله مقالات حقوقی در نقد و بررسی قانون تجارت الکترونیکی، پیشین.

۳- ماده ۳۰ قانون تجارت الکترونیکی.

- ارجاع در سند الکترونیکی معتبر بوده و در صورت وجود شرایط قانونی زیر قابل استناد و ایجاد تعهد برای ارسال کننده می شود.

الف- مورد ارجاع به طور صریح در داده پیام معین شود.

ب- مورد ارجاع برای طرف مقابل که به آن تکیه می کند، روشن و مشخص باشد.

ج- داده پیام موضوع ارجاع مورد قبول طرف باشد.

- داده پیام ارسال شده از زمان ارسال، منشأ ایجاد تعهدات برای طرفین است.

- اصل به استقلال داده پیام است، مگر ارتباط آن با داده پیام دیگر مشخص شود.

- یکی از مهم ترین ابزارهای امتیازدهی به مبادلات الکترونیک، پذیرش امضای الکترونیک و فراهم کردن مقتضیات فنی آن است. امضای الکترونیکی را می توان به طور کلی جایگزین امضای سنتی کرد. امضای الکترونیکی انواع مختلفی داشت و همه آن ها سطح یکسانی از امنیت را فراهم نمی آورند. با استفاده از امضای دیجیتال می توان بالاترین درجه اطمینان را نسبت به مبادلات الکترونیکی مطمئن آمده که در تولید آن از دو کلید عمومی و خصوصی استفاده می شود.

- به منظور حل و فصل اختلافات اشخاص باید به شیوه هایی روی آورند که در عین کم هزینه بودن و سریع بودن، از کارایی بالایی برخوردار باشند.

- با تصویب قانون تجارت الکترونیکی ایران، مانعی برای پذیرش کلی و معتبر شمردن اسناد که به صورت الکترونیکی مبادله می شوند، وجود ندارد و امکان پذیرش اسناد الکترونیکی با توجه به مفهوم سند وجود دارد. از نظر قانون گذار، سند الکترونیکی مطمئن از نظر عدم قابلیت انکار و تردید در ردیف اسناد رسمی قرار گرفته که این خود حاکی از توجه به قانون گذار به سند الکترونیکی در تمام مراجع است.

- امضای الکترونیک به عنوان یکی از اعمال دارای آثار حقوقی همانند امضای دستی مورد پذیرش قانونی نظام های حقوقی دنیا قرار گرفته و جایگاه خود را تثبیت کرده است. در ادله اثبات دعوا و امضای الکترونیک تفاوتی از حیث آثار حقوقی با سایر امضاهای دست نویس ندارد، یعنی چنانچه امضای الکترونیک از تمام شرایط فنی لازم برخوردار باشد و توسط علوم رایانه ای ایمنی آن تضمین شود، از همان اعتبار و جایگاه امضای

اسناد نوشته و کاغذی را ندارند، در صورت چاپ آن ها بر روی کاغذ می بایست اصالت و هویت طرفین این گونه اسناد مورد تأیید قرار گیرد و پس از بررسی و تأیید موارد قانونی که شرح آن رفت، این گونه اسناد به مانند اسناد نوشته کاغذی معتبر و قابل استناد در محاکم و دارای آثار حقوقی هستند.^۱

۱۲- تعهدات طرفین در حمایت از داده پیام های شخصی

در مکاتبات از طریق پست الکترونیک بین اشخاص حقیقی و حقوقی طرفین ممکن است به اطلاعاتی در خصوص طرف مقابل خود دست یابند. این اطلاعات ممکن است اطلاعات شخصی نیز باشد، طرفی که این اطلاعات را دریافت کرده است و در پست الکترونیکی خود ذخیره نموده در خصوص نگهداری از آن ها وظایفی دارد که قانون گذار به شرح ذیل مقرر داشته است.

«ذخیره، پردازش و یا توزیع داده پیام های شخصی مبین ریشه های قومی یا نژادی، دیدگاه های عقیدتی، مذهبی، خصوصیات اخلاقی و داده پیام های راجع به وضعیت جسمانی، روانی و یا جنسی اشخاص بدون رضایت صریح آن ها به هر عنوان غیر قانونی است.»^۲

در صورتی که شخص موضوع داده پیام رضایت خود را مبنی بر این امر اعلام کنند، دارنده اطلاعات می بایست در خصوص ذخیره، پردازش و توزیع آن به شرح ذیل عمل نماید.

«در صورت رضایت شخص موضوع داده پیام نیز به شرط آنکه محتوای داده پیام وفق قوانین مصوب مجلس شورای اسلامی باشد. ذخیره، پردازش و توزیع داده پیام های شخصی در بستر مبادلات الکترونیکی باید با لحاظ شرایط زیر صورت پذیرد:

- الف- اهداف آن مشخص بوده و به طور واضح شرح داده شده باشد.
- ب- داده پیام باید تنها به اندازه ضرورت و متناسب با اهدافی که در هنگام جمع آوری برای شخص موضوع داده پیام شرح داده شده جمع آوری شود و تنها برای اهداف تعیین شده مورد استفاده قرار گیرد.
- ج- داده پیام باید به طور صحیح و روزآمد باشد.
- د- شخص موضوع داده پیام باید به پرونده های رایانه ای حاوی داده پیام های شخصی مربوط به خود دسترسی داشته و بتواند داده پیام های ناقص و یا نادرست را محو یا اصلاح کند.
- ه- شخص موضوع داده پیام باید بتواند در هر زمان با رعایت ضوابط مربوطه درخواست محو کامل پرونده رایانه ای داده پیام های شخصی مربوط به خود را بنماید.»^۳

نتیجه گیری

۱- سلسله مقالات حقوقی در نقد و بررسی قانون تجارت الکترونیکی، پیشین.

۲- ماده ۵۸ قانون تجارت الکترونیکی.

۳- ماده ۵۹ قانون تجارت الکترونیکی.

باشد، در این صورت هرگونه تغییر در آن می‌بایست با رضایت و توافق طرفین باشد.

- قائم‌مقام قانونی طرفین داده پیام می‌توانند از تعهدات ایجادشده از آن استفاده کنند.

- اجرای مفاد و آثار اسناد الکترونیکی در حکم اسناد معتبر و قابل‌استناد در مراجع قضایی و حقوقی است.

- تصدیق دریافت داده پیام از سوی گیرنده می‌تواند منشأ ایجاد تعهداتی برای او شود.

- مکان و زمان ارسال و دریافت داده پیام از لحاظ قانون حاکم و دادگاه صالح به رسیدگی تأثیرگذار است.

- تبلیغ‌کنندگان در بستر مبادلات الکترونیکی برای حفظ حقوق مصرف‌کننده، ملزم به رعایت شرایطی هستند، عدم رعایت این شرایط می‌تواند تعهداتی برای وی ایجاد کند. اثبات این موارد برعهده تبلیغ‌کننده یا فروشنده است.

- در معامله از راه دور و در بستر مبادلات الکترونیک، خریدار هفت روز کاری حق فسخ به حکم قانون را دارا است. خریدار محتاج به ارائه دلیل برای اعمال حق خود نبوده و فقط هزینه استرداد کالا برعهده وی می‌باشد.

- تأمین‌کننده کالا یا خدمات نمی‌تواند کالا یا خدمات دیگری غیر از مورد توافق به مصرف‌کننده یا خریدار ارائه کند، اما می‌تواند کالا یا خدمات مشابه مورد توافق را به خریدار یا مصرف‌کننده تحمیل نماید.

- اشخاصی که در ارتباطات الکترونیکی، اطلاعاتی درخصوص اسرار تجاری افراد کسب می‌کنند، موظف به حفظ و نگهداری آن‌ها بوده و در صورت افشای غیرقانونی آن، مسئول هستند.

- داده پیام یک اماره است و می‌تواند به‌عنوان دلیل مورد استفاده قرار گیرد.

پیشنهادات

- در بند ح ماده دو قانون تجارت الکترونیکی، قانون‌گذار در تعریف سیستم اطلاعاتی مطمئن در سه شرط از چهار شرط مندرج از کلمه به‌نحوی معقول استفاده کرده است. معقول بودن دارای معانی و تفاسیر متعدد می‌باشد و به‌اقتضاء می‌توان از آن تعبیر متفاوت و گاه متضاد استفاده کرد و شخص مضطر می‌تواند با اتکاء به برخی معانی از بار مسئولیت شانه خالی کند. قضات محاکم به‌دلیل عدم تسلط به این امر، موضوع را به کارشناس ارجاع می‌دهند و نکته قابل‌توجه این است که هر کارشناس اگرچه در رشته موردنظر صاحب‌نظر باشد، اما با توجه

دست‌نویس در ادله اثبات دعوا برخوردار است و می‌توان آن را به‌عنوان دلیل در مقام دعوی یا دفاع مورد استناد قرار داد.

- امضاهای الکترونیک روشی برای تأیید اسناد هستند که در عین حال ایمنی آن‌ها را در طول یک مبادله تضمین می‌کند و خصوصیتی نسبت به سایر امضاها ندارند که موجب عدم اعتبار آن‌ها گردد و فقط نحوه ایجاد آن‌ها متفاوت است. بنابراین هیچ منع قانونی در استفاده از این نوع فناوری وجود ندارد. از طرفی امضای الکترونیکی قابلیت‌هایی دارد که آن را نسبت به امضای دستی مقبول‌تر می‌سازد:

الف- تضمین تمامیت داده‌ها.

ب- غیرقابل انکار و تردید بودن.

ج- دارا بودن مهر زمان.

د- سرعت و دقت.

ه- محرمانگی.

- توجه به مبانی و زیرساخت‌ها شرط نخست ورود در دنیای تجارت الکترونیکی و پیشرفت در آن حوزه به‌شمار می‌آید، قانون تجارت الکترونیکی را با وجود پاره‌ای از ایرادات و نواقص باید نقطه شروع این روند محسوب داشت. تجربه دیگر کشورها نشان می‌دهد که در صورت تحقق تجارت الکترونیکی، بحث ایمنی از یک سو و مدلل ساختن دعاوی از سوی دیگر مطرح خواهد بود. در بخش نخست، ایجاد و ثبت امضای دیجیتال و در سوی دوم ثبت الکترونیکی اسناد و مدارک الکترونیکی راه‌گشای بسیاری مشکلات قابل‌تصور در این عرصه است. در مورد ثبت الکترونیکی امضا و مدارک، نکته مهم، اعتماد به سردفتر و تلاش در جهت رسیدن به استانداردهای روز پیشرفت می‌باشد. مورد اخیر آن‌قدر اهمیت دارد که بدون آن نمی‌توان امکان ثبت الکترونیکی کارآمد و اصولی را تصور کرد.

- اسناد الکترونیکی دارای ویژگی‌هایی به‌شرح ذیل می‌باشند:

الف- اسناد الکترونیکی دارای اطلاعاتی هستند که انعکاس دقیقی از آنچه که در زمان خاصی رخ داده است را نشان می‌دهد.

ب- از سیاق و شکل این اسناد که در ارتباط با محتوای آن‌هاست، می‌توان دروه تولید و نوع استفاده آن‌ها را فهمید.

ج- ساختار این اسناد را می‌توان به طریق الکترونیکی بازسازی کرد، پس هر جز این ساختار بر روی هم یک کل را تشکیل می‌دهد که به‌طریق روشنی ارائه می‌شوند.

- طرفین می‌توانند در بدو امر به نحوه ارتباط با یکدیگر توافق نمایند، این توافق می‌تواند استفاده از ارتباطات الکترونیکی

پیشنهاد می‌شود با تشکیل مرکزی متشکل از افراد خبره که در بند نخست ذکر آن رفت و استفاده از آن در صورت احراز این امر ارزش اثباتی داده پیام به صورت کامل مدنظر قرار گرفته و منظور از مبادله تأثیری در این موضوع نداشته باشد.

- در ماده ۱۵ قانون اجرای داده پیام‌ها و سوابق الکترونیکی که از طریق مطمئن ایجاد شده باشد را دارای آثار اسناد رسمی می‌شمارد، اما مشخص نیست که اجرای آن‌ها نیز مطابق اجرای مفاد اسناد رسمی است یا خیر. با توجه به اعطای چنین اعتباری از سوی قانون‌گذار به این‌گونه اسناد، بهتر است اجرای مفاد این‌گونه اسناد نیز به‌مانند چک دارای چنین اثری باشد تا بتوان ضمن تشویق اشخاص در استفاده از این روش، از آثار آن که همان تسریع در ارتباطات و کاهش مبادلات کاغذی و سفرهای غیرضروری است، استفاده نمود.

بنابراین پیشنهاد می‌شود با درج این موضوع در ماده ۱۵، آئین‌نامه اجرایی آن نیز تدوین و ابلاغ شود.

- در ماده ۱۷ در مبحث ارجاع در داده پیام در بند ج بیان شده است «داده پیام موضوع ارجاع مورد قبول طرف قرار گیرد.» طرفین ممکن است در مکاتبات خود در بستر مبادلات الکترونیکی نیاز به ارجاع در موارد مختلف داشته باشند و در صورتی که این امر منوط به قبول طرف مقابل شود، در هر مورد که وی از آن متضرر گردد، می‌تواند آن را قبول نکند و این راهی برای سوءاستفاده فراهم می‌آورد.

پیشنهاد می‌شود که بند ج ماده ۱۷ حذف گردد.

ملاحظات اخلاقی

ملاحظات اخلاقی مربوط به نگارش متن و نیز ارجاع به منابع رعایت گردید.

تقدیر و تشکر

از تمام کسانی که ما را در تهیه این مقاله یاری رسانده‌اند، کمال تشکر را دارد.

سهم نویسندگان

نگارش این مقاله بر اساس اصول نگارش مقالات حقوقی در تمامی مراحل تهیه پلان، جمع‌آوری منابع و نگارش مشترکاً توسط نویسندگان صورت گرفته است.

تضاد منافع

این پژوهش فاقد هرگونه تضاد منافع است.

به جنبه جدید بودن این علم و نوآوری روزمره آن، الزاماً نمی‌توان او را صاحب‌نظر دانست. از این رو می‌بایست در زمینه با ایجاد رشته‌های کارشناسی مختص به این امر در پرورش کارشناسان متخصص و خبره در زمینه تجارت الکترونیکی مبادرت نمود.

البته در بند ن همین ماده معقول (سنجش عقلانی) تعریف شده است، اما سنجش برخی شرایط یک شخص توسط شخص دیگر منطقی به نظر نمی‌رسد و داشتن سلیقه‌های مختلف، موجب ابراز آن‌ها در تعیین سطح معقول بودن خواهد شد. اگرچه در ترجمه قانون خارجی اگر از عبارت "متعارف" استفاده می‌شود، مفهوم و عبارت آن بهتر می‌بود. اما متعارف اشاره به عرف دارد و متأسفانه در جامعه ما در سیستم‌های رایانه‌ای و استفاده از شبکه و معاملات مجازی عرفی شکل نگرفته است و راه‌ها و روش‌های متعدد در این خصوص وجود دارد که نمی‌توان حتی یک روش آن را مورد استفاده اکثریت در مدت طولانی یافت.

از این رو پیشنهاد می‌شود قانون‌گذار با ایجاد مرکزی همانند پلیس فضای تولید و تبادل اطلاعات و به‌کارگیری اشخاصی که در زمینه تجارت الکترونیکی خبره هستند و نه هر شخص دارای مدرک گرایش‌های مختلف در رایانه و همچنین تعیین ضابطه برای این سنجش، راه برای توسعه و بررسی دقیق و علمی این امر مشخص کند.

- در ماده ۱۳ قانون تجارت الکترونیکی، قانون‌گذار ارزش اثباتی داده پیام را با توجه به عوامل مطمئن و منظور از مبادله داده پیام تعیین کرده است. عوامل مطمئن را از جمله تناسب روش‌های ایمنی بیان نموده است. روش‌های ایمنی متعدد هستند و ایمنی بیش‌تر به نرم‌افزارهای ضدویروس، تروجان و جلوگیری از نفوذ به سیستم هستند که این نرم‌افزارها متعدد و نویسنده‌های آن‌ها نیز با نظرات مختلف آن‌ها را تولید کرده‌اند. بنابراین ممکن است برخی ضعیف و برخی قوی‌تر باشند، اما کارایی یکسان داشته باشند و تجربه امر که موضوع به او ارجاع شده باشد، بنا به سلیقه خود اظهارنظر کند و این امر از ارزش اثباتی داده پیام بکاهد. همچنین منظور از مبادله داده پیام، هرچه که باشد طرفین به‌طور قاطع می‌خواهند از آثار و تبعات آن استفاده نمایند و هدف نمی‌تواند ارزش اثباتی را کم یا زیاد کند و تعیین این موضوع نیز بسته به سلیقه کارشناس یا قاضی می‌تواند از اعتماد افراد در استفاده از این روش بکاهد. از این رو

منابع و مأخذ

الف- کتب

- اسکینی، ربیعا (۱۳۹۱). *حقوق اسناد تجاری (برات، سفته و چک)*. تهران: انتشارات سمت.
- امامی، سیدحسن (۱۳۹۳). *حقوق مدنی*. جلد ششم. نشر اسلامی.
- عمید، حسن (۱۳۶۳). *فرهنگ عمید*. انتشارات امیرکبیر.
- کاتوزیان، ناصر (۱۳۹۱). *اثبات و دلیل اثبات*. جلد اول: قواعد عمومی اثبات، اقرار و سند. نشر میزان.
- معاونت آموزش قوه قضائیه (۱۳۸۹). *قواعد حقوق تجارت الکترونیک*. انتشارات جنگل.
- معین، محمد (۱۳۸۹). *فرهنگ معین*. انتشارات زرین.

ب- مقالات

- زرین کلکی، بهناز (۱۳۸۷). *اسناد الکترونیکی*. گنجینه اسناد. ۱۸ (۲): ۸۱-۹۴.
- عبدالهی، محبوبه؛ شهبازی‌نیا، مرتضی و بیگی حبیب‌آبادی، احمد (۱۳۸۹). *شناخت دلیل الکترونیکی و ارزش اثباتی آن*. *مطالعات حقوق خصوصی*. ۴۰ (۴): ۱۹۳-۲۰۵.
- عزیزی، شهریار و قربانی، حسن (۱۳۹۰). *اهداف استراتژیک در تجارت الکترونیک*. *ماهنامه تدبیر*. ۱۷ (۱۷۵).
- شهبازی‌نیا، مرتضی و عبدالهی، محبوبه (۱۳۸۹). *احراز اصالت در اسناد الکترونیکی*. *پژوهش‌های حقوق تطبیقی چهار*. ۶۳ (۶۳): ۴۵-۶۲.
- مظاهری، رسول و ناظم، علیرضا (۱۳۸۷). *ارزش اثباتی داده پیام و امضای الکترونیکی*. *نشریه علوم انسانی*. ۷۰: ۱۸-۳۱.

ج- جزوه و پایان‌نامه‌ها

- آهنی، بتول (۱۳۸۴). *انعقاد و اثبات قراردادهای الکترونیکی*. پایان‌نامه دوره دکتری حقوق خصوصی. دانشکده حقوق دانشگاه تهران.
- فخاری، امیرحسین (۱۳۸۱). *جزوه درسی حقوق تجارت*. دانشگاه امام صادق (ع).

د- قوانین

- قانون مدنی.
- قانون تجارت.
- قانون آئین دادرسی مدنی.
- قانون تجارت الکترونیک.
- پیش‌نویس اولیه قانون تجارت الکترونیک ایران.

- گزارش توجیهی پیش‌نویس قانون تجارت الکترونیک، مرکز اسناد مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی. ۱۳۸۰.

- آئین‌نامه اجرایی مواد ۵۶ و ۵۷ قانون تجارت الکترونیک مصوب ۱۳۸۵/۹/۱۲ هیأت وزیران.
- آئین‌نامه اجرایی مواد ۳۸ و ۴۲ قانون تجارت الکترونیک مصوب ۱۳۸۳/۱۰/۹ هیأت وزیران.

و - سایت‌های اینترنتی

- www.itnewsway.ir
- www.valsanam.blogfa.com
- <http://archivist.blogfa.com>

Obligations of the Parties Arising from the Conditions, Time and Place of Sending and Receiving the Electronic Document

Samaneh Rahamanesh^{1*}, Abdolreza Bay², Mohammad Manghoush³

1. Master student in private law, Shams Gonbad Kavos Institute of Higher Education, Iran.

2. Department of Political Science, Islamic Azad University, Azadshahr Branch, Iran.

3. PhD student of international law, Islamic Azad University, Damghan Branch, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Type of Article:

Original Research

Pages: 23-37

Corresponding Author's Info

ORCID: 0000-0000-0000-0000

TELL: 000000000000

Email: s.rahamanesh64@gmail.com

Article history:

Received: 29 Jun 2022

Revised: 03 Agu 2022

Accepted: 14 Sep 2022

Published online: 23 Sep 2022

Keywords:

*Electronic Document,
Electronic Signature,
Electronic Commerce Law,
Obligation.*

ABSTRACT

The current research is applied in terms of purpose and nature, and descriptive and analytical in terms of research method. The method of collecting information is also based on library studies that were collected with the data collection tool. In this research, it has been tried to explain the electronic document, the conditions of citing it in the courts, electronic signature, the obligations and effects resulting from it, and the legal conditions according to the law of electronic commerce in the contracts. The electronic registry, while it is possible to register a digital signature and prepare an electronic backup from the registration document; He will be able to deal with his daily and normal affairs and for example register real estate transactions. Of course, the competence of notary offices in this regard is general, and they have the ability to prepare any type of document. The results showed that electronic documents, unlike normal documents, can be cited if there are conditions in the document; Some obligations are related to the parties of an electronic document, others are related to the obligations of advertisers in the context of electronic exchanges. Also, maintaining the exchanged information in electronic documents is one of the important duties of the parties.

This is an open access article under the CC BY license.

© 2022 The Authors.

How to Cite This Article: Rahamanesh.S & Bay, A & Manghoush. M (2022). "Obligations of the Parties Arising from the Conditions, Time and Place of Sending and Receiving the Electronic Document". *Journal of Contemporary Legal Thought*, 3(3): 23-37.